

5. Morozova, S. S. (2014). Psychological and Pedagogical Support for Children with Autism Spectrum Disorders [Psikhologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detey s rasstroystvami autisticheskogo spektra]. Moscow: Vlados, p. 88.
6. Strebeleva, E. A. (2009). Correctional and Developmental Education for Children with Intellectual Disabilities [Korreksionno-razvivayushchee obuchenie detey s narusheniyami intellekta]. Moscow: Prosveshchenie, pp. 121–130, 201–209.
7. Gray, C. (2015). The New Social Story Book. Arlington, TX: Future Horizons, p. 2.
8. Gray, C. (2016). Social Stories: A Practical Guide for Children with Autism Spectrum Disorders. Moscow: Terevinf (Russian translation), p. 15.
9. Kokina, A., & Kern, L. (2010). Social Story™ interventions for students with autism spectrum disorders: A meta-analysis. Journal of Autism and Developmental Disorders, 40(7), 812–826.
10. Test, D. W., & Richter, S. (2011). Using Social Stories to teach social skills to students with autism spectrum disorders. Intervention in School and Clinic, 46(4), 215–222.
11. Sansosti, F. J., & Powell-Smith, K. A. (2006). Using Social Stories to improve classroom behavior in children with autism spectrum disorders. Journal of Positive Behavior Interventions, 8(1), 43–57.
12. Bellini, S., & Akullian, J. (2007). A meta-analysis of video modeling and social stories interventions for individuals with autism spectrum disorders. Exceptional Children, 73(3), 264–287.
13. Reichow, B., & Volkmar, F. (2010). Social skills interventions for individuals with autism: Evaluation for evidence-based practices. Journal of Autism and Developmental Disorders, 40(2), 149–166.
14. Odom, S. L., Collet-Klingenberg, L., Rogers, S. J., & Hatton, D. (2010). Evidence-based practices in interventions for children and youth with autism spectrum disorders. Preventing School Failure, 54(4), 275–282.
15. Wong, C., Odom, S. L., Hume, K., et al. (2015). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism spectrum disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders, 45(7), 1951–1966.

МРНТИ 14.29.09

DOI.10.51889/2960-1673.2026.84.1.004

¹*А.Н.Аутаева, ²Ж.Асхарқызы²*

¹*п.ғ.к., қауым.проф. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің арнайы педагогика кафедрa меңгерушісі, психология ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақстан Республикасы, Алматы*

²*7M01908 - Аутизм спектрі бұзылыстары бар балаларды қолдау мамандығы бойынша 2-курс магистранты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы*

**АУТИСТІК СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ 4-6 ЖАСТАҒЫ
БАЛАЛАРДЫҢ ЖАЛПЫ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН АВА ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ
ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Аңдатпа

Бұл мақалада 4–6 жас аралығындағы аутистік балалардың тілдік дағдыларын қалыптастырудағы АВА (Applied Behavior Analysis) терапиясының тиімділігі қарастырылады. Зерттеу барысында АВА терапиясының балалардың сөздік қоры, сөйлеу құрылымы және

коммуникативтік қабілеттерін дамытуға әсері бағаланды. Нәтижелер көрсеткендей, жүйелі АВА терапиясы балалардың тілдік дағдыларын айтарлықтай жақсартуда маңызды рөл атқарады.

Кілттік сөздер: АВА терапиясы, аутизм, тілдік дағдылар, 4–6 жас, Applied Behavior Analysis, коммуникативтік даму

¹А.Н.Аутаева, ²Ж.Асхарқызы²

¹Кандидат психологических наук, доцент, заведующая кафедрой специальной педагогики Казахского национального педагогического университета имени Абая, республика Казахстан, г. Алматы

² Магистрант 2 курса по образовательной программе «7М01908 – Поддержка детей с расстройствами аутистического спектра», Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, г. Алматы

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩИХ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 4–6 ЛЕТ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА ПОСРЕДСТВОМ АВА-ТЕРАПИИ.

Аннотация

В этой статье рассматривается эффективность терапии АВА (Applied Behavior Analysis) в формировании языковых навыков у детей с аутизмом в возрасте 4–6 лет. В ходе исследования оценивалось влияние терапии АВА на словарный запас, структуру речи и коммуникативные способности детей. Результаты показали, что систематическое применение терапии АВА играет важную роль в значительном улучшении языковых навыков детей.

Ключевые слова: терапия АВА, аутизм, языковые навыки, 4–6 лет, Applied Behavior Analysis, коммуникативное развитие

A.N. Autaeva, Zh. Askarkyzy

PhD in Psychology, Associate Professor, Head of the Department of Special Pedagogy, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty

2st-year Master's student in the educational program "7M01908 – Support for Children with Autism Spectrum Disorder", Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty

FEATURES OF DEVELOPING GENERAL LANGUAGE SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN AGED 4–6 WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS THROUGH ABA THERAPY

Abstract

This article examines the effectiveness of ABA (Applied Behavior Analysis) therapy in developing language skills in children with autism aged 4–6 years. The study evaluated the impact of ABA therapy on children's vocabulary, speech structure, and communicative abilities. The results indicated that systematic ABA therapy plays a significant role in substantially improving children's language skills.

Keywords: ABA therapy, autism, language skills, ages 4–6, Applied Behavior Analysis, communicative development

Кіріспе

Аутистік спектрі бұзылған мектеп жасына дейінгі 4–6 жастағы балалардың жалпы тілдік дағдыларын АВА-терапия арқылы қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінде өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Соңғы жылдары аутистік спектрі бұзылған балалар санының артуы олардың сапалы білім алуын қамтамасыз ету және қоғамға тиімді бейімделуін қолдау қажеттілігін күшейтіп отыр. Мектепке дейінгі жас кезеңі баланың тілдік, когнитивтік және әлеуметтік дамуының қарқынды жүруімен сипатталады, сондықтан бұл

кезеңде тілдік дағдыларды дамыту жетекші орын алады. Аутистік спектрі бұзылған балалардың коммуникативтік және тілдік даму ерекшеліктеріне байланысты олар әлеуметтену үдерісінде бірқатар қиындықтарға тап болады. Осыған орай, олардың жалпы тілдік дағдыларын қалыптастыруда тиімді педагогикалық тәсілдерді, соның ішінде дәлелділігі жоғары АВА-терапия технологияларын қолдану маңызды. АВА-терапия баланың мінез-құлқын жүйелі түрде талдау және мақсатты түрде түзету арқылы тілдік және коммуникативтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік беретін ғылыми негізделген әдіс ретінде қарастырылады. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025–2030 жылдарға арналған тұжырымдамасының негізгі қағидаттарында, сондай-ақ білім беруді дамытудың ұлттық жоспарында әрбір білім алушының жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту үдерісін ұйымдастыруға және тілдік дағдыларды дамытуға ерекше мән берілген. Осыған сәйкес, аутистік спектрі бұзылған балалармен жүргізілетін түзете-дамыту жұмыстары қазіргі білім беру кеңістігінде өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Осы тұрғыда АВА-терапияны қолдану аутистік спектрі бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардың жалпы тілдік дағдыларын, мінез-құлықтық ерекшеліктерін және әлеуметтік өзара әрекеттесу қабілеттерін дамытуға ықпал ететін, ғылыми негізделген әрі халықаралық деңгейде кеңінен танылған тиімді әдіс ретінде қарастырылады [1,2].

Зерттеудің мақсаты: Аутистік спектрі бұзылған мектеп жасына дейінгі 4-6 жастағы балалардың жалпы тілдік дағдыларын АВА терапиясы арқылы қалыптастыру негіздерін зерттеу.

Бүгінгі таңда білім берудегі жетекші басымдықтардың бірі – білім беру үдерісінің коммуникативтік бағыттылығы болып табылады. Қарым-қатынас жасай алатын адам қазіргі әлемде әртүрлі салаларда табысты болуға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттілікке ие тұлға ретінде қарастырылады. Бұл үдеріс барысында бала мінез-құлық нормалары мен ережелерін меңгереді, қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады, қоршаған ортаны қабылдауды үйреніп, өзгерістерге бейімделуге дағдыланады. Алайда бұл ерекшеліктер әлеуметтік, білім беру және басқа да контекстерге байланысты әртүрлі түрде көрінуі мүмкін. Аутизм спектрі бұзылысы бар тұлғалар көбіне танымдық қызмет пен тілдік дағдылардың айтарлықтай шектеулі болуымен сипатталады [3]. Отандық зерттеушілер – А.К. Ерсарина [4], З.Б. Джангельдинова [5], Р.К. Айтжанова [6], Г.К. Айқынбаева [7], сондай-ақ Г.Е. Амирбекова мен М.Е. Баймуханова [8] – аутизмі бар балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін жан-жақты сипаттаған. Бұл ортада бала жаңа өзара әрекет түрлерімен, жауапкершіліктермен бетпе-бет келеді және мұғалімдер мен құрдастарымен қарым-қатынас орнату қажеттілігі туындайды [9]. Аутистік спектрі бұзылған мектеп жасына дейінгі балалар жалпы тілдік дағдыларды меңгеру барысында бірқатар қиындықтарға тап болады. Бұл қиындықтар олардың даму ерекшеліктерімен байланысты болып, ең алдымен вербалды және вербалды емес коммуникацияның жеткіліксіз қалыптасуынан, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларының шектеулігінен, сондай-ақ стереотиптік мінез-құлық пен қайталанатын әрекеттерге бейімділіктен көрініс табады. Аталған ерекшеліктер балалардың қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатуын күрделендіріп қана қоймай, олардың тілдік дағдыларды меңгеру процесіне де кері әсер етеді.

Зерттеу әдістері

Аутистік спектрі бұзылған мектеп жасына дейінгі 4-6 жастағы балалардың жалпы тілдік дағдыларының ерекшеліктерін анықтау бойынша эксперименттік жұмысты жүзеге асыру біз анықтаушы эксперимент ұйымдастырылды.

Эксперименттік зерттеу Қызылорда қаласының №2 психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі базасында өтті. Экспериментке аутистік спектрі бұзылған 30 мектеп жасына дейінгі 4-6 жастағы балалар қатысты.

1 – кесте Балалардың жас шамасы

Жас шамасы	Нақты жасы (жылы, айы)	Орташа жас шамасы	Жалпы саны
4-5 жас арасы	4, 1; 4, 2; 4, 4(2); 4, 5(3); 4, 6; 4, 7(2); 4, 8; 4, 10(3)	4, 4	14
5-6 жас арасы	5, 4(3); 5, 7(2); 5, 10(2); 5, 11	5, 3	16
Барлығы			30

Анықтаушы эксперименттің міндеттері: аутизм спектрі бұзылған балаларда келесі коммуникативтік дағдыларды зерттеу:

- өтініш білдіру дағдылары;
- әлеуметтік жауап беру дағдылары;
- атау беру, комментарий жасау және сипаттау дағдылары;
- назар аударту және ақпарат сұрау дағдылары;
- эмоциялар мен сезімдерді білдіру және олар туралы хабарлау дағдылары;
- әлеуметтік мінез-құлық дағдылары;
- диалогтық дағдылар.

Қазіргі уақытта шетелдік әдебиеттерде баланың жалпы дамуын диагностикалауға арналған әдістемелер сипатталған, олардың құрамында коммуникативтік дағдыларды бағалау блоктары бар. Олардың ішінде Дж. Парингтон мен М. Сандбергтің базалық сөйлеу және оқу дағдыларын бағалау әдістемесі (ABLLS-R), сондай-ақ Б. Ф. Скиннердің «Вербальды мінез-құлық» еңбегіне негізделген вербальды мінез-құлықты дамыту және араласудың жеке жоспарын құруға арналған VB-MAPP бағдарламасы бар.

Коммуникативтік дағдылардың жай-күйін бағалау үшін біз А.В. Хаустовтың «Аутистік бұзылыстары бар балалардың сөйлеу коммуникациясын дамыту» әдістемесін қолдандық. Бұл әдістеме Quill, Bracken, Fair, Fiore (2002) авторлары ұсынған «Аутистік бұзылыстары бар балалардың әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын бағалау» әдістемесі негізінде әзірленген және мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы, экспрессивтік сөйлеудің ең төменгі деңгейін меңгерген балаларға бағытталған.

Анықтаушы кезең нәтижелерінің талдауы

А.В. Хаустов әдістемесі бойынша жүргізілген зерттеу нәтижелері аутизм спектрі бұзылған 4–6 жастағы балалардың жалпы тілдік дағдыларының қалыптасу деңгейі негізінен төмен және орта деңгейде шоғырланғанын көрсетті. Жалпы алғанда, балалардың көпшілігі коммуникативтік әрекетті өз бетінше бастау, оны қолдау және аяқтау барысында айтарлықтай қиындықтарға тап болады.

Ең жоғары тапшылық **диалогтық дағдылар мен сұрақ қою дағдыларында** байқалды (төмен деңгей – 55–57%). Бұл балалардың әңгімеге еркін қосыла алмауы, сұрақ формаларын мақсатты түрде қолданбауы және әлеуметтік өзара әрекеттестікті қолдауда қиындықтары бар екенін көрсетеді.

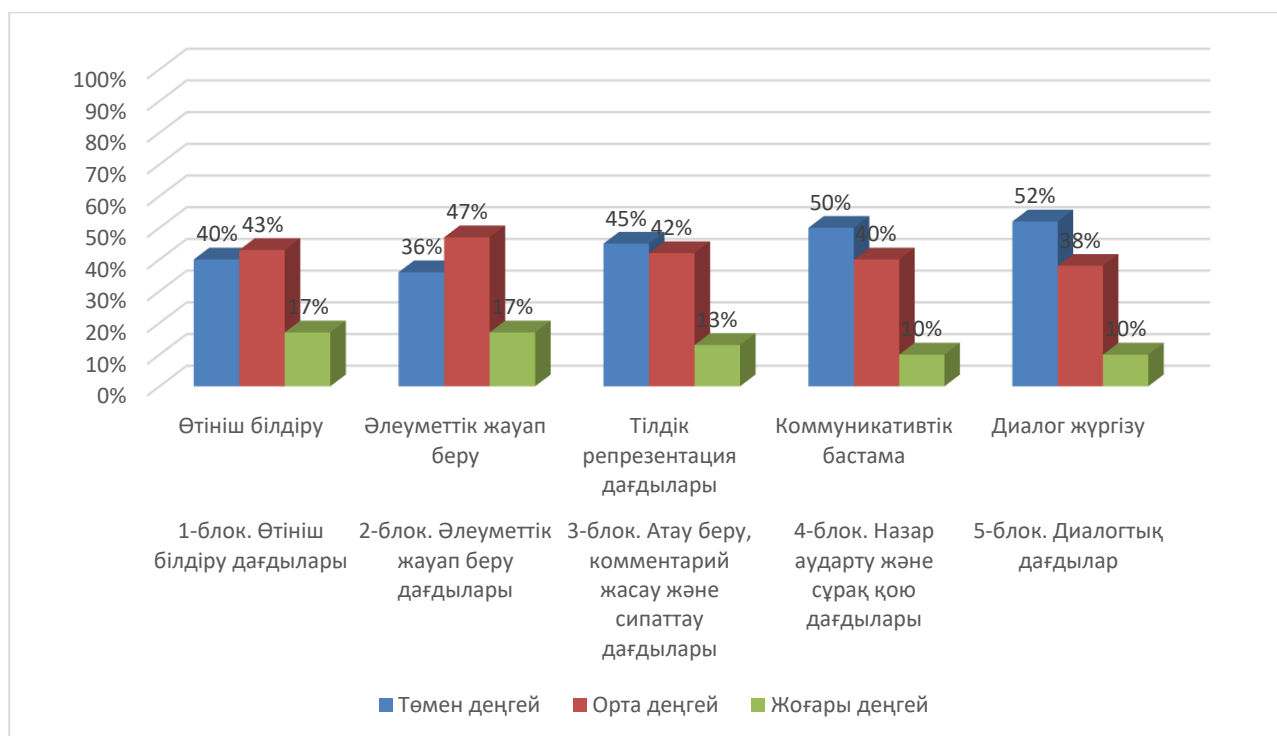
Назар аударту дағдылары бойынша да төмен көрсеткіш (52%) анықталды. Бұл балалардың қарым-қатынас бастамасын жасауға белсенділігі төмен екенін және көбінесе ересек адамның бастамасына тәуелді екенін білдіреді.

Сипаттау және комментарий жасау дағдылары да жеткілікті деңгейде дамымаған (төмен деңгей – 48–50%). Балалар көбінесе қарапайым атау берумен шектеліп, заттардың қасиеттерін немесе әрекеттерін кеңінен сипаттай алмайды.

Салыстырмалы түрде, **өтініш білдіру және әлеуметтік жауап беру** дағдылары біршама жақсырақ дамығанымен (орта деңгей – 44–47%), олар толық қалыптасқан деп айтуға келмейді. Көп жағдайда бұл дағдылар тек белгілі бір жағдайларда немесе ересектердің көмегімен көрініс табады.

Зерттеу нәтижелерінің ерекшеліктері

1. Коммуникативтік дағдылардың біркелкі дамымауы
Балаларда тілдік дағдылардың барлық компоненттері әртүрлі деңгейде дамыған. Диалог пен сұрақ қою әлсіз дамыса, қарапайым өтініш білдіру салыстырмалы түрде жақсырақ қалыптасқан.
2. Пассивті коммуникативтік позицияның басымдығы
Көптеген балалар қарым-қатынасты өздері бастамай, көбінесе сыртқы стимулға жауап береді.
3. Вербалды және вербалды емес құралдардың шектеулі қолданылуы
Сөздік қарым-қатынаспен қатар, ым-ишара, сұрақ қою, сипаттау сияқты құралдар жеткіліксіз деңгейде қолданылады.
4. Диалогтық өзара әрекеттестіктің әлсіздігі
Балаларда кезектесіп сөйлеу, әңгімені жалғастыру, сұрақ-жауап алмасу дағдылары жеткіліксіз дамыған.
5. Әлеуметтік жауап берудің ішінара қалыптасуы
Өз атына жауап беру, нұсқауларды орындау сияқты дағдылар бар, бірақ тұрақсыз және жағдайға тәуелді.
6. Коммуникативтік бастаманың төмендігі
Назар аударту және сұрақ қою дағдыларының әлсіздігі балалардың әлеуметтік қарым-қатынасқа өздігінен араласуын шектейді.

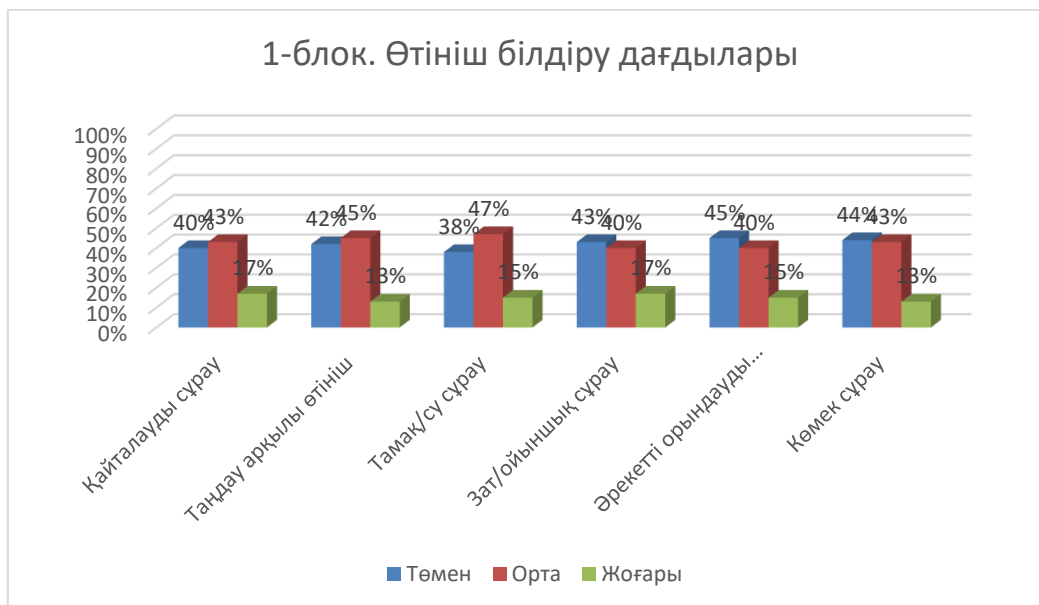

1-блок. Өтініш білдіру дағдыларына талдау

Зерттеу нәтижелері бойынша өтініш білдіру дағдылары балаларда салыстырмалы түрде біршама қалыптасқанымен, толық деңгейде дамымағаны байқалады. Орта деңгей көрсеткіштері басым (40–47%), бұл балалардың қарапайым қажеттіліктерін (тамақ, су, зат) білдіре алатынын көрсетеді.

Алайда, көмек сұрау және әрекетті орындауды сұрау параметрлері бойынша төмен деңгейдің жоғары болуы (44–45%) балалардың өз бетінше коммуникативтік бастама жасауында қиындықтар бар екенін көрсетеді. Көп жағдайда балалар өтінішті толық сөйлеммен емес, қысқартылған түрде немесе ым-ишара арқылы білдіреді.

Жалпы, бұл блокта дағдылардың қалыптасуы **ситуациялық сипатта** және тұрақсыз екені анықталды.

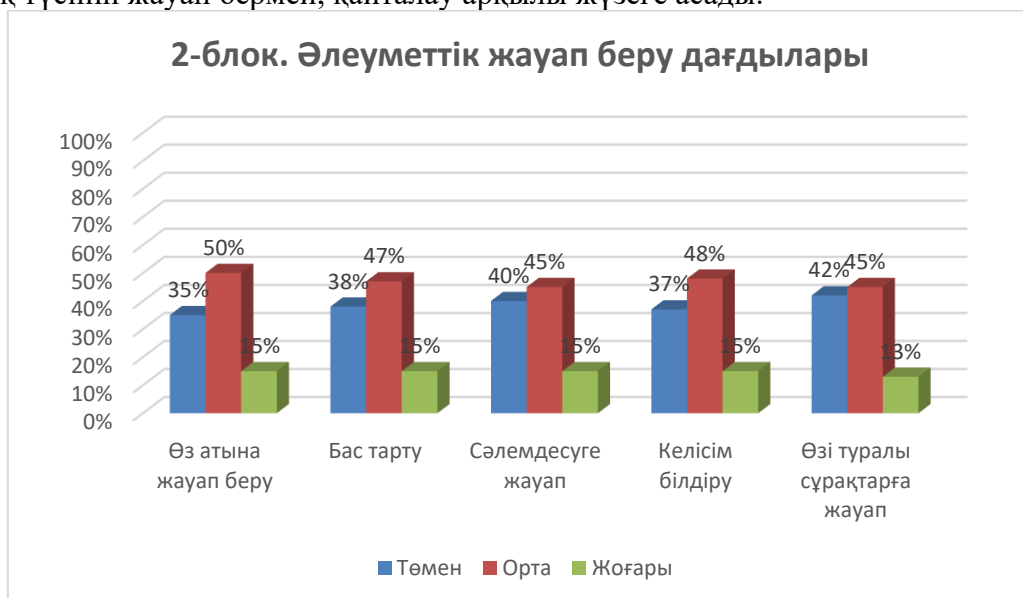

2-блок. Әлеуметтік жауап беру дағдыларына талдау

Бұл блокта орта деңгей көрсеткіштері ең жоғары (45–50%) болып отыр, әсіресе **өз атына жауап беру** параметрі жақсырақ дамыған. Бұл балалардың ересек адамның ықпалына жауап беру қабілеті салыстырмалы түрде сақталғанын көрсетеді.

Дегенмен, **өзі туралы сұрақтарға жауап беру** параметрінде төмен деңгейдің жоғары болуы (42%) балалардың өзін таныстыру, ақпарат беру дағдыларының әлсіздігін дәлелдейді.

Сонымен қатар, жауап беру көбінесе **стереотипті немесе эхололиялық сипатта**, яғни толық түсініп жауап бермей, қайталау арқылы жүзеге асады.

3-блок. Атау беру, комментарий жасау және сипаттау дағдыларына талдау

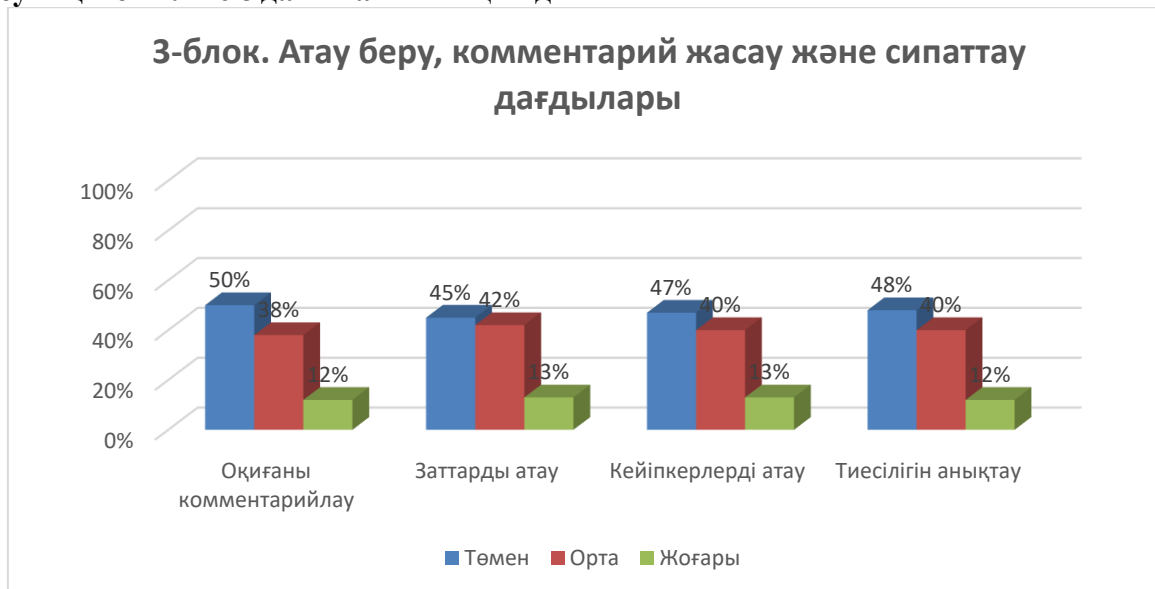
Бұл блокта төмен деңгей көрсеткіштері басым (45–50%), әсіресе **комментарий жасау** және **сипаттау** дағдылары айқын әлсіз дамыған.

Балалар көбінесе заттарды атаумен шектеледі, бірақ олардың қасиеттерін, әрекеттерін немесе жағдайларды толық сипаттай алмайды. **Оқиғаны комментарийлау** параметріндегі

жоғары төмен көрсеткіш (50%) балалардың қоршаған ортадағы өзгерістерге тілдік реакциясының жеткіліксіз екенін көрсетеді.

Сонымен қатар, атау беру кезінде жиі **эхолалия** немесе дайын үлгілерді қолдану байқалады.

Жалпы, бұл блокта тілдің **лексика-грамматикалық құрылымы мен байланысты сөйлеуінің жеткіліксіз дамығаны** анықталды.

4-блок. Назар аударту және сұрақ қою дағдыларына талдау

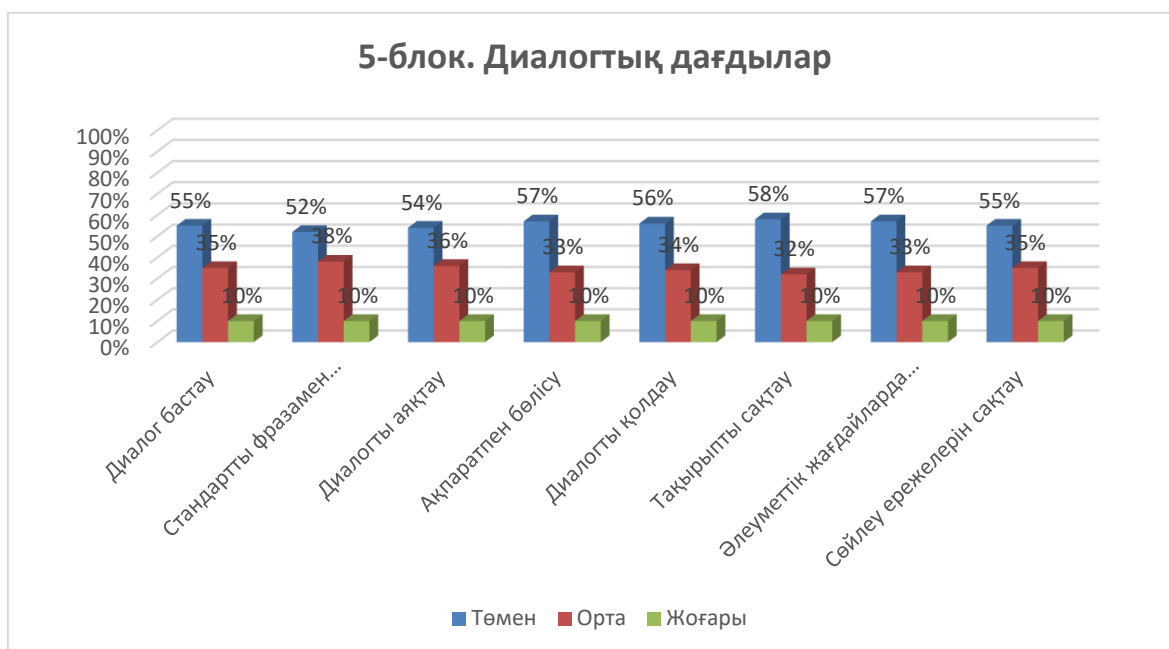
Бұл блокта ең жоғары төмен деңгей көрсеткіштері байқалады (50–56%). Әсіресе «қашан?», «не?», «кім?» сияқты сұрақтарды қою дағдылары өте әлсіз қалыптасқан.

Балаларда қарым-қатынасты өздігінен бастау, сұрақ қою арқылы ақпарат алу қажеттілігі жеткіліксіз дамыған. **Назар аударту дағдысының** төмен болуы (52%) коммуникативтік бастаманың әлсіздігін көрсетеді.

Сұрақтар көбінесе:

- мүлде қойылмайды
- немесе тек ересектің көмегімен жүзеге асады

Бұл жағдай балалардың танымдық белсенділігі мен коммуникативтік мотивациясының төмендігін дәлелдейді.

5-блок. Диалогтық дағдыларға талдау

Диалогтық дағдылар ең төмен қалыптасқан блок болып табылады (55–58% төмен деңгей).

Балалар:

- диалогты бастай алмайды
- әңгімені жалғастыруда қиындық көреді
- тақырыпты сақтай алмайды
- әңгімелесу ережелерін (көзбен байланыс, кезектесу) сақтамайды

Ақпаратпен бөлісу және тақырыпты сақтау параметрлері ең әлсіз (57–58%). Бұл балалардың байланысты сөйлеуінің және әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының жеткіліксіздігін көрсетеді.

Жалпы, диалогтық қарым-қатынас **жүйесіз, қысқа және көбінесе біржақты сипатта** болады. **Салыстырмалы талдау**

Жүргізілген зерттеу нәтижелерін салыстыру аутистік спектрі бұзылған 4–6 жастағы балалардың жалпы тілдік дағдыларын қалыптастыруда қалыптастырушы кезеңнің оң әсерін айқын көрсетті. Барлық блоктар бойынша көрсеткіштердің жақсаруы байқалады.

1-блок – өтініш білдіру дағдылары.

Анықтаушы кезеңде төмен деңгей 40% болса, қалыптастырушы кезеңде 20%-ға дейін төмендеген. Жоғары деңгей керісінше 17%-дан 30%-ға өскен. Бұл балалардың өз қажеттіліктерін вербалды түрде білдіру қабілетінің артқанын көрсетеді.

2-блок – әлеуметтік жауап беру дағдылары.

Төмен деңгей 36%-дан 18%-ға дейін азайып, жоғары деңгей 17%-дан 30%-ға артқан. Бұл балалардың өз атына жауап беру, сәлемдесу, келісу/бас тарту сияқты әлеуметтік реакцияларының тұрақтана бастағанын дәлелдейді.

3-блок – тілдік репрезентация (атау, сипаттау, комментарий).

Бұл бағытта да оң өзгеріс байқалады: төмен деңгей 45%-дан 25%-ға төмендеп, жоғары деңгей 13%-дан 25%-ға дейін өскен. Балалар заттарды атау, қарапайым сипаттау дағдыларын меңгере бастаған.

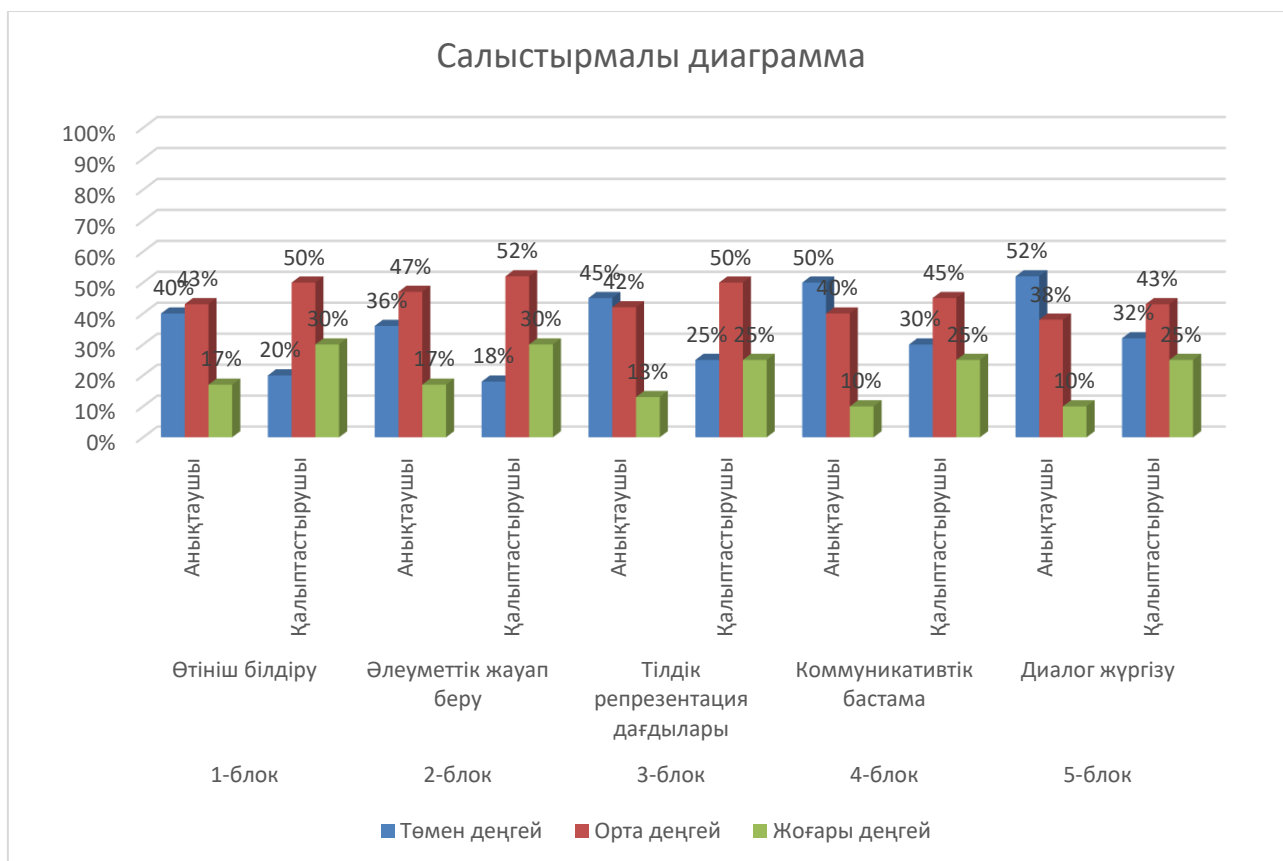
4-блок – назар аударту және сұрақ қою дағдылары.

Ең әлсіз бағыттардың бірі болған бұл блокта да ілгерілеу бар: төмен деңгей 50%-дан 30%-ға

азайып, жоғары деңгей 10%-дан 25%-ға өскен. Бұл балалардың коммуникативтік бастамасының біртіндеп қалыптасып келе жатқанын көрсетеді.

5-блок – диалогтық дағдылар.

Диалог жүргізу ең күрделі дағды ретінде сақталғанымен, оң динамика байқалады: төмен деңгей 52%-дан 32%-ға төмендеп, жоғары деңгей 10%-дан 25%-ға артқан. Балаларда қарапайым диалогқа түсу қабілеті қалыптаса бастаған.

Жалпы алғанда, барлық көрсеткіштер бойынша төмен деңгейдің айтарлықтай азайғаны, ал орта және жоғары деңгейдің едәуір өскені анықталды. Бұл қалыптастырушы кезеңде жүргізілген мақсатты, жүйелі педагогикалық жұмыстың нәтижелілігін көрсетеді.

Қорытынды. Атап айтқанда, қолданбалы мінез-құлық талдауы (АВА терапиясы) негізінде ұйымдастырылған түзете-дамыту жұмыстарының тиімділігі тәжірибе жүзінде дәлелденді. АВА әдістерін жүйелі қолдану балалардың мінез-құлқын реттеуге, қажетті коммуникативтік әрекеттерді қалыптастыруға және оларды түрлі әлеуметтік жағдайларда қолдануға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері балалардың коммуникативтік белсенділігінің артқанын, қарым-қатынасқа түсу бастамасының пайда болғанын және тілдік дағдыларының біртіндеп қалыптасқанын көрсетті. Сонымен қатар, балаларда өтініш білдіру, жауап беру, атау және қарапайым сипаттау дағдыларының дамуы байқалып, әлеуметтік өзара әрекеттесу сапасы жақсарғаны анықталды.

Жекелендірілген оқыту тәсілін қолдану әр баланың даму ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беріп, дағдыларды кезең-кезеңмен, бірізді қалыптастыруды қамтамасыз етті. Нәтижесінде меңгерілген тілдік әрекеттер біртіндеп автоматтандырылып, олардың тұрақтылығы артты.

Сонымен бірге, зерттеу барысында диалогтық қарым-қатынас пен сұрақ қою дағдыларының қалыптасуы салыстырмалы түрде баяу жүретіні анықталды. Бұл аталған дағдылардың күрделілігімен және жоғары деңгейдегі когнитивтік, тілдік және әлеуметтік

интеграцияны талап етуімен түсіндіріледі. Осыған байланысты, аталған бағыттар бойынша түзете-дамыту жұмыстарын жалғастыру және тереңдету қажеттілігі туындайды.

Осылайша, алынған нәтижелер АВА терапиясын қолдану аутистік спектрі бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардың жалпы тілдік дағдыларын тиімді қалыптастыруға, олардың коммуникативтік құзыреттілігін арттыруға және әлеуметтік бейімделуін жақсартуға ықпал ететінін толықтай дәлелдейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы № 1143 қаулысы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400001143>
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
3. Ерсарина А.К., Джангельдинова З.Б., Айтжанова Р.К. Специальная развивающая программа для детей с аутизмом. – Алматы: ННПЦКП КП, 2020. – 20 б.
4. Джангельдинова З.Б., Баймуханова М.Е. Психолого-педагогическое сопровождение родителей, воспитывающих детей с детским аутизмом. Методические рекомендации. – Алматы: ННПЦКП КП, 2015. – 10 б.
5. Джангельдинова З.Б., Айтжанова Р.К. Организационно-методические основы включения школьников с аутизмом в общеобразовательный процесс: методические рекомендации. – Алматы, 2015. – 15 б.
6. Айқынбаева, Г.К. Аутизм диагнозы қойылған балалардың психологиялық сипаты: монография /Г.К. Айқынбаева, Б.Б. Қашхынбай, А.А. Наурызбаева. - Алматы: Лантар Трейд, 2018. - 177 б.
7. Абенова К.А., Амирбекова Г.Е. Аутизм синдромды балалардың қоғамға бейімделу мүмкіндіктері және "Асыл Мирас" аутизм орталығының тәжірибесі
8. //Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы. - 2020. - № 1. - 148-158 б.
9. Баймуханова М.Е. Психологическая помощь аутичному ребенку: практическое руководство для психологов. - Алматы, 2011. – 25 б.
10. Таубман, М., Лиф, Р., Маэкен, Д. (2018). Есть контакт! Социализация людей с аутизмом с помощью прикладного поведенческого анализа. Учебные программы [Текст]. Москва: ИП Толкачев. – 448 с.
11. Выготский Л.С. Проблемы детской психологии. – Издательство: Юрайт, 2021 ISBN: 978-5-534-12744-3
12. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Издательство: Питер, 2022, ISBN: 978-5-4461-2147-4
13. Методические рекомендации для педагогов и специалистов, работающих с детьми с расстройствами аутистического спектра «Построение образовательной траектории школьника с РАС, «Союз дефектологом», Мытищи, 2021 г.
14. Шрамм, Р. Детский аутизм и АВА: АВА (Applied Behavior Analysis): терапия, основанная на методах прикладного анализа поведения [Текст] / Р. Шрамм. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2014. – 208 с.
15. Gilbert, K. *Understanding and Addressing the Needs of Students with Autism*. – Journal of Special Education, 2015, Vol. 49(3), pp. 123–131.
16. Костин И.А. *Психология детей с расстройствами аутистического спектра: теория и практика коррекционной работы.* – М.: Владос, 2018. – 256 с. ISBN: 978-5-691-02271-3